

Historisch besef

Willem de Zwijger bij Dokkum vermoord. Dat meldde een kamerlid, nota bene een jonge historica, bij een sardonisch-slimme enquête van het *Historisch Nieuwsblad* in 2001. Nou, dat was smullen. Wat zijn die kamerleden toch dom!

Nou valt er altijd een hoop te lachen als je de waarden van een vorig tijdperk op het volgende overzet. Ik heb op de lagere school niet alleen eindeloze rijtjes jaartallen en plaatsnamen per provincie, maar ook alle bijbelboeken (alle!), alle zonen van Jacob (én dochter Dina), alle Duitse geslachtegerende voorzetsels, alle obscure rijtjes Latijnse onregelmatige werkwoorden uit mijn hoofd geleerd. Dat doen we niet meer. Ten eerste is de intrinsieke waarde van feiten minder dan wat je er mee kunt doen (“vaardigheden”!), en ten tweede is de wereld zo snel groter geworden dat je steeds zuiniger moet zijn op de ruimte in je hoofd.

Toch, of juist daarom, wie zal het zeggen, hoor je steeds meer dat het “historisch besef” versterkt moet worden, en dat er daarom een “nationaal historisch museum” nodig is. Wat heet, dat schijnt er nou ook werkelijk te gaan komen.

Even voor de duidelijkheid: historische feitenkennis is niet hetzelfde als historisch besef. Het eerste kan een rijtje domme weetjes zijn, het tweede is een houding, een geïnformeerde plaatsbepaling. Kijk je nou naar wie het is die roept dat dat besef versterkt moet worden, dan zijn dat vooral politici, en ook nog wat leraren, stukjesschrijvers, beleidsmakers en de professionele educatieve tussenhandel. Kortom wat in andere landen wel de intelligentsia worden genoemd. Maar nooit de allochtone buurman, de 14-jarige vmbo’er, of de redactie van de *Story*. Historisch besef is typisch iets voor de ander, voor wie het in het leven minder goed dan spreker heeft getroffen. Het is dus een verholen ethische kritiek. U deugt niet, en dat moet maar es afgelopen zijn!

Maar waarom zou men dat roepen? Ook hier op zijn minst twee redenen. De ene is reactionair: spreker is wat ouder (“pre-Mammoet”! - *moi*), hangt gestaag vereenzamende waarden aan en vindt met steeds groter moeite aansluiting bij zijn eigen tijd. De andere is cultureel: de fragmentatie van de huidige samenleving (“multicultureel drama”!) moet worden tegengegaan door versterking van gedeelde codes en waarden. Met de groeten van mevrouw Verdonk, al het ware. Het kwalijkst is de combinatie van beide.

Maar waar komt dat hele begrip “historisch besef” ook alweer vandaan? Daar heb ik onderzoek naar gedaan. En opgeschreven in het advies *Presentatie van NL geschiedenis in musea* van de Raad voor Cultuur, voorjaar 2002. Wij, in de commissie Musea daar, meenden dat er vier wortels voor waren aan te wijzen.

- Uit het Grieks-Romeinse onderwijsideaal van lering trekken uit voortreffelijke voorbeelden (“mannen”!) van vroeger.
- Uit de identiteitsbehoefte van de jonge natiestaat begin 19de eeuw, die voor het nationaal bewustzijn teruggreep op de “Gouden Eeuw”.
- Uit de verzuiling, die rooms en scheidde van gereformeerden en beide van sociaal-democraten, elk met eigen historische rechtvaardigingen.
- Uit het historicisme, ook wel: historisme, van de vroege 20ste eeuw, waar het verleden, zo vond men, je “lotsbestemming” vastlegde. De geschiedenis had wat met je voor, en dat moest je om den drommel *doen*.

Het navolgen van grote mannen, het handelen volgens de VOC-mentaliteit, het je emanciperen op basis van een gedroomde bestemming, het vervullen van een historische missie - kort na de Tweede Wereldoorlog kwam er flink de klad in dat “historische besef”. Het bleek immers niet om zomaar maar wat historisch gevoel te gaan, maar altijd om een heel bepaalde, ideologische kleur, een instrumentele opvatting van geschiedenis, en dus van de waarneming en van de selectie van feiten, die een heel ander doel diende. En daarin geloofden we niet meer.

De wereld ging letterlijk open, met Amerikaanse sigaretten, Zweeds wittebrood en luchtige massacultuur. Vergeet gisteren, leve de dag van morgen! Vooruitgangsgeloof en globalisering zijn sindsdien explosief gegroeid. Op de lagere school had ik als toppunt van exotisme een Amerikaans jongetje in de 5de klas. Dat was me wat, in 1964! En we lazen een heel gewoon boekje van ene Nel Verschoor-Van der Vlis, getiteld *Een neger in het dorp* (met als geruststellende boodschap dat “negers” hele gewone mensen zijn, hoor). Nou, die tijd is definitief voorbij.

Stelling: de *functie* van historisch bewustzijn als drager van gedeelde identiteitscodes is in een halve eeuw onherkenbaar veranderd. Historisch bewustzijn restaureren is zinloos als die functie, de “gedeelde identiteit”, er niet meer is. Tenzij je er een nieuwe identiteit mee wilt uitvinden. Zou dat de geheime agenda van de nieuwe bewegingen zijn? *The invention of tradition?*

En hoe zal het nieuwe Nationaal Historisch Museum zich in het opborrelend geweld van die neo-Hoekse en Kabeljauwse twisten houden? Wordt dat ook een partij?

Met groot genoegen las ik er de kleurenfolder die het Ministerie van OCW in 2002 uitbracht nog es op na, *Boulevard van het Actuele Verleden* geheten.

Tussen haakjes: dat plan was niet minder dan een valse truc van de toenmalige directeur-generaal cultuur om de door hem minder dan gewaardeerde – over en weer trouwens – staatssecretaris Van der Ploeg es een lelijke hak te zetten: het was een initiatief van *Onderwijs*, en viel onder minister Hermans, en zou betaald moeten worden door de projectontwikkelaar die de vernieuwing van het Haags CS uitvoerde!.

De onderwerpen nu die de afdeling Het Actuele Verleden (naast Nederlandse samenleving, Nederland vandaag, auditorium, debatruimte, en Wie zijn de Nederlanders???) - met thans de groeten van Máxima) moesten uitmaken, heetten daar:

- “Zoek het totaalbeeld”
- de Laan van het bewaarde verleden
- het Hellende vlak
- de Hal van de beperkte visie
- het Café van de onzekere toekomst
- de Kluis van het verboden verleden
- het Huis van het vergeten verleden
- de Galerij van het nostalgische verleden, en
- het Museum van mijn verleden.

En wat lees ik vier jaar later in de visie die Wim van der Weiden in opdracht van OCW opschreef, als uitwerking van wat toen al het Nationaal Historisch Museum heette (2006)?

- Canon van Nederland
- de 10 tijdsvakken van De Rooij
- Het Verleden van Nederland in tien vertellingen door Geert Mak.

En wat zie ik in de recente tender annex reclamefolder Nationaal Historisch Museum op www.arnhem.nl?, getekend Jan Vaessen, uit 2007?

voor de vaste presentatie:

- Een Canon-Toren

en voor de tijdelijke tentoonstellingen:

- Actuele kwesties in historisch perspectief (globalisering, zinloos geweld, energieschaarste)
- de nationale geschiedenis in internationaal/Europees perspectief
- aansluiting bij leerplannen/eindexamens van het onderwijs

Kan het saaier??

Mij zinkt de moed in de schoenen. Drie punten om over na te denken:

- iets aan “historisch *beseft*” te willen doen is een merkwaardige restauratie van iets dat er ooit misschien wel was, maar dat je helemaal niet terug kunt krijgen, mocht je dat al willen;
- voor het in het algemeen versterken van “historisch *bewustzijn*” (als *neutrale* categorie) denk ik niet dat het instrument museum het beste middel is; historie is *op zichzelf* een interessant onderwerp, en dat moet je ook als zodanig behandelen, net als voetbal, Sanskriet, het Koningshuis, mummies, of *global warming*;
- het Nationaal Historisch Museum wordt vast prachtig. Maar wat jammer dat de fantasie en de humor eruit zijn!

Ik zet voorlopig in op het *nieuwe* Rijksmuseum, mits men zich daar op vleugels zal durven laten dragen met het nieuwe, poëtische motto:

gevoel voor schoonheid, begrip van tijd.

Riemer Knoop

Gesproken column op de Erfgoedarena,
Reinwardt Academie, AHK
16 april 2008.